

Микола ЛУКАШУК,
orcid.org/0000-0001-9177-7808
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри хіміко-фармацевтичних дисциплін
КЗВО «Рівненська медична академія» Рівненської обласної ради
(Рівне, Україна) lukashchuk@gmail.com

Ілля ЛУКАШУК,
orcid.org/0000-0002-1690-9564
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри хіміко-фармацевтичних дисциплін
КЗВО «Рівненська медична академія» Рівненської обласної ради
(Рівне, Україна) lukashchuk.illia.work@gmail.com

РОЛЬ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНЬОЇ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ У ПРОЦЕСІ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрито сутність поняття «культурологічна компетентність» і вказано підходи науковців до її тлумачення. Подано узагальнене визначення поняття «культурологічна компетентність медичної сестри». Цю компетентність ми розуміємо як складову частину професійної компетентності, окреслену колом необхідних і достатніх компетенцій, котрі потрібні для оперативного і якісного вирішення завдань зі збереження життя (покращення здоров'я, профілактики та гігієни) пацієнта, здатності адекватно оцінити клінічну ситуацію, в якій він перебуває, враховуючи особливості соціокультурного простору. Представлено наше розуміння професійної ідентичності майбутньої медичної сестри як усвідомлення власної належності до професії й уявлення особистої відповідності критеріям, визначеним особливістю професії медичного працівника, зіставлення свого рівня професійної компетентності з ідеалом медичної сестри.

Визначено низку чинників, через які зростає значимість і роль культурологічної компетентності у формуванні професійної ідентичності медичної сестри.

Підкреслено, що формування культурологічної компетентності майбутніх медичних сестер не потребує продовження термінів навчання або введення до навчального плану додаткових дисциплін і спецкурсів, а можливе за умови відображення культурологічної проблематики у змісті дисциплін природничо-наукового циклу.

Обґрунтовано шляхи розвитку культурологічної компетентності студентів через форми та прийоми роботи у процесі природничо-наукової підготовки. Серед них пріоритетними є: інтегративний підхід шляхом вивчення історичного та культурологічного матеріалу, системне використання інформаційно-комунікаційних технологій, організація позааудиторної роботи студентів, організація проведення експерименту, корекція готовності викладачів природничо-наукових дисциплін до культурологічного спрямування освітньої діяльності.

Визначено напрями подальших досліджень, спрямовані на вивчення системно-синергетичної взаємодії самоосвітньої, культурологічної та фахової компетентності із процесом формування професійної ідентичності майбутніх медичних сестер-бакалаврів у процесі природничо-наукової підготовки.

Ключові слова: професійна ідентичність, компетентність, культурологічна компетентність, природничо-наукова підготовка, хіміко-біологічні дисципліни, студент, майбутні медичні сестри.

Mykola LUKASHCHUK,
orcid.org/0000-0001-9177-7808
Candidate of Pedagogical Sciences,
Professor of the Department of Chemical and Pharmaceutical Disciplines
MIHE "Rivne Medical Academy" of Rivne Regional Council
(Rivne, Ukraine) lukashchuk@gmail.com

Illia LUKASHCHUK,
orcid.org/0000-0002-1690-9564
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer in the Department of Chemical and Pharmaceutical Disciplines
MIHE "Rivne Medical Academy" of Rivne Regional Council
(Rivne, Ukraine) lukashchuk.illia.work@gmail.com

THE ROLE OF CULTURAL COMPETENCE IN FORMING THE PROFESSIONAL IDENTITY OF THE FUTURE NURSE IN THE PROCESS OF NATURAL SCIENCE TRAINING

The article describes the essence of the concept of “cultural competence” and indicates the approaches of scientists to its interpretation. The generalized definition of the term “nurse’s cultural competence” is presented. We understand this competence as a component of professional competence, which is defined by the range of necessary and sufficient competencies required for prompt and high-quality solving of life saving tasks (improvement of health, prevention and hygiene) of the patient, ability to adequately assess the clinical situation in which the patient is, taking into account his social and cultural space. Our understanding of the professional identity of the future nurse is presented, it is understood as the awareness of one’s own affiliation with the profession of nurse and the presentation of personal compliance with the criteria, which are determined by the peculiarity of the profession of the medical worker and the comparison of their level of professional competence with the ideal of the nurse.

A number of factors have been identified, through which the importance and the role of cultural competence in forming the professional identity of the nurse increases.

It is emphasized that the formation of cultural competence of future nurses does not require the extension of training periods, or the introduction of additional disciplines and special courses in the curriculum, and it is possible under the condition that cultural issues are included in the content of the natural science disciplines.

The ways of development of cultural competence of students through forms and methods of work in the course of natural science training are grounded. Among them, the priorities are: an integrative approach by studying historical and cultural material, systematic use of information and communication technologies, organizing self-depended work of students, organizing an experiment, correcting the readiness of teachers of natural sciences to cultural orientation of educational activity.

The directions of further researches are determined; they are pointed at studying the synergistic interaction of self-educational, cultural and professional competence in the process of forming the professional identity of future nursing bachelors in the process of natural sciences training.

Key words: professional identity, competence, cultural competence, natural science training, chemical and biological disciplines, student, future nurses.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток людства впродовж останніх століть нерозривно пов’язаний із технічним прогресом і розвитком культури. Поряд із цим цивілізаційні процеси породили низку проблем, які перестають бути локальними, а переростають у глобальні та стосуються життєвих інтересів усіх народів світу. Зміна клімату та навколишнього середовища, хвороби й епідемії, бідність і нерівність, технічне озброєння людини поряд із відмиранням традиційних духовних цінностей набуло планетарного масштабу. Оскільки глобальні виклики людства безпосередньо мають вплив на якість і тривалість життя та стан здоров’я громадян, випереджаючих змін потребує організація системи охорони здоров’я. Нині Україна стоїть на шляху реформування медичної галузі та робить кроки, пов’язані з удосконаленням системи професійної підготовки медичних кадрів, у т. ч. медичних сестер.

Вітчизняні вчені вказують, що «поряд із низкою загальнопланетарних проблем проблемне поле української нації виглядає розлеглішим і складнішого рельєфу, ніж у більшості модерних націй, і лежить у площині української культури» (Дзюба, 2009). Зазначена проблема безпосередньо відображена у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», у Законі «Про мови», «Національній стратегії розвитку освіти України на

період до 2021 року», де акцентовано увагу на необхідності забезпечення культурного і духовного розвитку особистості, формування культурологічної компетентності громадян і наголошується, що «система освіти повинна забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі» (Про Національну стратегію, 2013).

Таким чином, проблематика формування професійної ідентичності майбутньої медичної сестри нині набуває особливої актуальності та передбачає відображення її у проекті фахової підготовки на засадах компетентного підходу, системності та відповідності фахової діяльності. За цих умов основним вектором компетентнісного підходу є формування не лише професійних якостей, але й культурологічних знань. Ми вважаємо, що культивування таких знань у майбутніх медичних сестер можливе не тільки у процесі вивчення дисциплін культурологічного циклу, але й у процесі природничо-наукової підготовки, зокрема на заняттях із хіміко-біологічних дисциплін.

Аналіз досліджень засвідчує важливість проблеми професійної ідентичності у становленні

майбутнього спеціаліста, її вивченню присвячені праці А. Борисюк, І. Мельничук, М. Павлюк, О. Романишиної. Запровадження системи культурологічної освіти та виховання студентів описано в публікаціях В. Бутенко, В. Кременя, С. Миропольського, С. Ніколаєнко, Н. Ничкало, П. Підкасистого.

Досліджень, присвячених вивченню ролі культурологічної компетентності у формуванні професійної ідентичності майбутньої медичної сестри у процесі природничо-наукової підготовки, нами не встановлено, тому виникла потреба теоретичного вивчення цієї проблеми.

Метою статті є обґрунтування важливості культурологічної компетентності у формуванні професійної ідентичності майбутніх медичних сестер і ролі в цьому процесі природничо-наукової підготовки. Зважаючи на представлену мету, основні її завдання такі:

- розкрити сутність поняття «культурологічна компетентність» і підходи до його тлумачення;

- подати власне розуміння культурологічної компетентності майбутньої медичної сестри;

- охарактеризувати вплив культурологічної компетентності майбутньої медичної сестри на формування її професійної ідентичності у процесі природничо-наукової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Вимоги до професійної компетентності, характеристики та якостей особистості сучасної медичної сестри регламентовані галузевими стандартами освіти (освітньо-кваліфікаційною характеристикою, освітньо-професійною програмою) й етичним Кодексом медичної сестри України. Зокрема, в кодексі зазначено, що «в житті та діяльності медичної сестри органічно поєднуються: високий професіоналізм, гуманність і милосердя, глибоке поняття громадського значення своєї роботи, комплексний всебічний догляд за пацієнтами і полегшення їхніх страждань, відновлення здоров'я і реабілітація, сприяння зміцненню здоров'я і попередженню захворювань, готовність цілком віддати себе обраній професії, навіть у тяжких умовах» (Етичний Кодекс, 2016). Зважаючи на це, фахова компетентність медичної сестри повинна вирізнятися не тільки професійними якостями, але й культурологічними компетенціями, які формують культурологічну компетентність. Саме тому обов'язковою складовою частиною професійної компетентності майбутніх фахівців сестринської справи є культурологічна компетентність, що передбачає використання української мови, мовного етикету, мовної пове-

дінки та культури міжнаціонального спілкування (Картава, 2014: 287).

Аналіз тлумачення поняття «культурологічна компетентність» у науковій літературі показав низку підходів, серед яких нам найбільш імпонує такий, що подається в розумінні здатності ідентифікувати себе із цінностями професійного середовища (Князян, 2011). Першим професійним середовищем, із яким взаємодіє студент, є медичний заклад освіти, де майбутня медична сестра має можливість «зануритися» в максимально наближений до умов фахової діяльності світ із властивими йому особливостями, завданнями та проблемами. Саме на цьому етапі закладаються підвалини професійної ідентичності медичної сестри.

Серед науково-педагогічних досліджень наявні такі, де культурологічну компетентність розглядають як складову частину структури загальнокультурної компетентності, як інтегровану якість, котра виражається вихованістю індивіда, його широким кругозором, здатністю сприймати себе й інших як представника певної етнокультури, вміння вирізнити розбіжне та загальне в різних культурах і світосприйнятті їх носіїв (Галенко, 2012), та уможлиблює проведення діалогу культур, що дає можливість фахівцю проводити міжкультурну взаємодію (Коваленко, 2015: 171). Таке тлумачення важливе з позиції підходу в питанні запозичення та впровадження найкращих світових традицій і технологій догляду за хворими, які виявляються у процесі співпраці. Тому перед викладачами постають завдання формування у студентів-медиків таких якостей, що здатні цьому сприяти, зокрема професіоналізму, творчості, мобільності, високої комунікативної спроможності до встановлення ділової комунікації з фахівцями інших країн. Підтвердженням цьому є твердження Л. Маслак про те, що знання іноземної мови та вміння запроваджувати їх у професійну діяльність є складовою частиною культурологічної компетентності (Маслак, 2009).

У дисертаційному дослідженні К. Савченко культурологічна компетентність розглядається як «знання про історію, мову, невербальну поведінку, світогляд, табу, цінності, норми, звички, традиції, символи, поведінкові кліше, уподобання, соціальні ролі тощо» (Савченко, 2012: 223). Розглянуте тлумачення є важливим щодо діяльності медичної сестри, адже вона, спілкуючись із пацієнтом і проводячи оглядові маніпуляції, встановлює первинний сестринський діагноз, виконуючи призначення лікаря, оцінює поведінку пацієнта та планує догляд, чим прискорює момент видужування.

Професійна діяльність медичної сестри пов'язана із задоволенням потреб пацієнта і вирішення не тільки наявних проблем, а й таких, що можуть виникнути в майбутньому, та передбачає постійну педагогічну взаємодію з пацієнтом. Оскільки у сестринському процесі пацієнтом може бути людина, родина або суспільна група, майбутня медична сестра повинна володіти елементами культурологічної компетентності вчителя. З позиції нашого дослідження культурологічна компетентність майбутньої медичної сестри як вчителя передбачає наявність у неї культурологічних знань, вмінь і культурологічної готовності до їх застосування в конкретній клінічній ситуації.

Найбільш розширене трактування цієї дефініції, яке нам вдалося проаналізувати, представлено в дисертаційній роботі О. Федорцової. Дослідниця розуміє культурологічну компетентність як «якісну, інтегративну професійно-особистісну характеристику, що визначається наявністю: загальнокультурних і національно-культурних знань і вмінь виокремлювати спільне й відмінне в культурах різних країн, світосприйнятті їх носіїв, духовно-моральні властивості та мотиваційно-ціннісні орієнтації; здатності до національної самоідентифікації, інтеграції й рефлексії, готовності здійснювати культуротворчу діяльність, вести міжкультурний діалог; усвідомлення себе та кожної особистості як носія певної етнокультури, що дає змогу ефективно протидіяти антигуманістичним тенденціям у професійній діяльності та повсякденному житті» (Федорцова, 2016: 41).

Наведені тлумачення поняття «культурологічна компетентність» окреслюють коло якостей, притаманних сучасній медичній сестрі. Водночас важливо зауважити, що, крім загальних культурологічних знань про загальнолюдську і загальнонаціональну культуру, сучасна медична сестра повинна оперувати національно-культурними матеріалами. Підтвердження наших міркувань у цій площині знаходимо у трактуванні Л. Хомич, котра стверджує, що «національні цінності базуються на світових цінностях і підпорядковані меті приєднання до загальнолюдської культури, оскільки нормальна національна самосвідомість вільно сприймає всі культурно-духовні цінності людства» (Хомич, 2012: 18).

Зважаючи на викладене вище, ми вважаємо, що на момент закінчення медичного закладу освіти формування культурологічної компетентності в майбутніх медичних сестер повинно бути завершеним. Адже випускники нашого закладу обирають широку географію працевлаштування в Україні та за її межами, де пацієнтами по догляду

можуть бути люди, які різняться за віросповіданням, мовними і культурними звичками та традиціями. Підтвердження цьому знаходимо у монографії під редакцією О. Овчарука, в якій розкривається сутність цієї компетентності як «здатності жити та взаємодіяти з іншими в умовах полікультурного суспільства, керуючись національними та загальнолюдськими духовними цінностями» (Компетентнісний підхід, 2004: 69).

На основі аналізу опрацьованих науково-педагогічних публікацій, власних спостережень та особливостей підготовки і фахової діяльності «культурологічну компетентність медичної сестри» ми розуміємо як складову частину професійної компетентності, окреслену колом необхідних і достатніх компетенцій, котрі потрібні для оперативного і якісного вирішення завдань зі збереження життя (покращення здоров'я, профілактики та гігієни) пацієнта, здатністю адекватно оцінити клінічну ситуацію, враховуючи особливості соціокультурного простору.

Зважаючи на те, що нами раніше ґрунтовно проведений аналіз генезису та підходів учених до тлумачення поняття «професійна ідентичність», сформулюємо власне розуміння дефініції «професійної ідентичності медичної сестри» як усвідомлення власної належності до професії медичної сестри й уявлення особистої відповідності критеріям, визначеним особливістю професії медичного працівника, та зіставлення свого рівня професійної компетентності з ідеалом медичної сестри (Лукашук, 2018: 350).

Вищезазначені умовиводи дозволяють стверджувати, що культурологічна компетентність майбутньої медичної сестри спрямована на розвиток:

- світоглядних позицій та ідентифікації себе як фахівця із догляду за хворими;
- розуміння власної відповідальності як члена системи охорони здоров'я за долю людини, країни та людства загалом;
- самовдосконалення та самоосвіти з метою збереження та покращення найкращих загальносвітових і національних медичних традицій і цінностей доказової медицини;
- комунікативної культури спілкування із хворими людьми, котрі мають різні погляди та іноді спотворене світосприйняття, викликане недугою.

Ми вважаємо, що формування культурологічної компетентності майбутніх медичних сестер не потребує продовження термінів навчання або введення до навчального плану додаткових дисциплін і спецкурсів, а можливе за умови відображення культурологічної проблематики у змісті дисциплін природничо-наукового циклу. Зокрема,

у процесі навчання хіміко-біологічних дисциплін ми практикуємо інтегративний підхід шляхом вивчення історичного та культурологічного матеріалу, пов'язаного із темою, що вивчається. Ефективним у цьому плані є також впровадження методу проектів, оскільки він пролонгується на позааудиторну діяльність студента. Суттєвим підсиленням цього методу є системне використання інформаційно-комунікаційних технологій як потужного засобу і навчальної технології. Щоправда, з метою досягнення освітніх цілей процес використання комп'ютера студентами варто контролювати.

Потребує корекції й організація позааудиторної роботи студентів, зміст якої має бути насичений заходами, котрі єднають інтелектуальний та емоційний вплив, а її тематика повинна перебувати в органічному зв'язку з лекційним матеріалом, проведенням практичних і лабораторних робіт.

Програмою вивчення хіміко-біологічних дисциплін передбачено проведення експерименту. Експеримент ми вважаємо одним із дієвих у формуванні культурологічної компетентності майбутньої медичної сестри, адже він як ніщо інше мотивує студента до навчання. Підсилення культурологічної спрямованості хіміко-біологічного експерименту можливе шляхом коментування викладачем або студентами історичних відомостей про його перше виконання й автора. Якщо експеримент, що проводиться, якимось чином пов'язаний із медичною теорією або практикою,

слід більш ґрунтовно акцентувати увагу на історичному аспекті та впливі його на подальший розвиток медицини. Завчасно спланувавши проведення експерименту з позиції міжпредметної спрямованості, викладач отримує у своє розпорядження дієвий інструмент формування культурологічної компетентності, яка є матрицею професійної ідентичності майбутньої медичної сестри.

Висновки дозволяють вважати, що культурологічний підхід до викладання природничо-наукових дисциплін санкціонує імплементацію майбутньої медичної сестри у світ цінностей, знань і змісту професійної культури, яка вирізняє її серед фахівців інших галузей. З цією метою необхідним є створення системи інформаційного забезпечення навчання хіміко-біологічних дисциплін (посібників, методичних матеріалів, практикумів, задачників та ін.), котрі доповнюють зміст підручників матеріалом культурологічного змісту. Також потребує корекції готовність викладачів природничо-наукових дисциплін до культурологічного спрямування освітньої діяльності шляхом проведення низки заходів.

Проведене дослідження не вичерпує всі аспекти проблеми, а тому перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у вивченні впливу системно-синергетичної взаємодії самоосвітньої, культурологічної та фахової компетентності на процес формування професійної ідентичності майбутніх медичних сестер-бакалаврів у процесі природничо-наукової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галенко А. М. Культурологічна компетентність у структурі професійних компетентностей студентів філологічних спеціальностей. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_25 (дата звернення: 25.01.2020).
2. Дзюба І. Проблеми і перспективи української культури. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1495357.html> (дата звернення: 23.01.2020).
3. Етичний Кодекс медичної сестри України. URL: http://medmedsestrunstvo.blogspot.com/2016/03/blog-post_16.html (дата звернення: 23.01.2020).
4. Картава Ю. Професійна компетентність учителя української мови та літератури як педагогічна категорія. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 132. С. 285–288.
5. Князян М. Роль самостійно-дослідницької діяльності у формуванні системи компетентностей майбутніх учителів іноземних мов. *Наукові записки КДПУ. Серія : Педагогічні науки*. 2011. Вип. 97. С. 3–6.
6. Коваленко О. Ю. Культурологічний підхід при формуванні міжкультурної компетентності у студентів у процесі вивчення іноземних мов студентами-економістами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2015. № 15. Т. 1. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v15/part_1/48.pdf (дата звернення: 25.01.2020).
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики : монографія / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін. ; під заг ред. О. В. Овчарук. Київ : К. І. С., 2004. 112 с.
8. Лукашук М. М., Лукашук І. М. Роль самоосвітньої компетентності у формуванні професійної ідентичності в процесі природничонаукової підготовки медичних сестер. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки*. 2018. № 3 (14). С. 346–358.
9. Маслак Л. П. Роль і місце міжкультурної комунікації у процесі формування культурологічної компетентності майбутніх офіцерів. *Науковий Вісник Чернівецького університету*. 2009. Вип. 1. С. 105–111. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/3958/> (дата звернення: 25.01.2020).

10. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 23.01.2020).
11. Савченко К. Ю. Формування професійної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей засобами моделювання педагогічних ситуацій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Криворіз. держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2012. 293 с.
12. Федорцова О. Г. Формування культурологічної компетентності майбутніх інженерів енергетиків у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир : Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка, 2016. 311 с.
13. Хомич Л. Зміст культурологічної парадигми розвитку педагогічної освіти. Культурологічна складова професійного розвитку педагога : збірник наукових праць / за ред. Л. Хомич, Л. Султанової, Т. Шахрай. Київ – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. 126 с.

REFERENCES

1. Halenko A. M. Kulturolohichna kompetentnist u strukturі profesiinykh kompetentnostei studentiv filolohichnykh spetsialnostei. [Cultural competence in the structure of professional competences of students of philological specialties]. *Scientific Bulletin of Donbass*. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_25 [in Ukrainian].
2. Dziuba I. Problemy i perspektyvy ukrainskoi kultury. Radio Svoboda. [Problems and prospects of Ukrainian culture. Radio Liberty (Svoboda)]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1495357.html> [in Ukrainian].
3. Etychnyi Kodeks medychnoi sestry Ukrainy. [Code of Ethics of the Nurse of Ukraine]. URL: http://medmedsestrunstvo.blogspot.com/2016/03/blog-post_16.html [in Ukrainian].
4. Kartava Yu. Profesiina kompetentnist uchytelia ukrainskoi movy ta literatury yak pedahohichna katehoriia. [Professional competence of the teacher of Ukrainian language and literature as a pedagogical category]. *Scientific notes of Kirovograd Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University. Series Pedagogical Sciences*. 2014. Vyp. 132. pp. 285–288 [in Ukrainian].
5. Kniiazian M. Rol samostiino-doslidnytskoi diialnosti u formuvanni systemy kompetentnostei maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov. [The role of independent research activity in forming the system of competences of future foreign language teachers.] *Scientific Notes. Series. Pedagogical Sciences*. Kirovograd: KDPU. 2011. Vyp. 97. pp. 3–6 [in Ukrainian].
6. Kovalenko O. Yu. Kulturolohichnyi pidkhid pry formuvanni mizhkulturnoi kompetentnosti u studentiv u protsesi vyvchennia inozemnykh mov studentamy-ekonomistamy. [A cultural approach to the formation of students intercultural competence in the process of studying foreign languages by students-economists]. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Philology*. 2015. № 15. T. 1. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v15/part_1/48.pdf [in Ukrainian].
7. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukrainski perspektyvy: Biblioteka z osvithoi polityky: monohrafiia. [Competent Approach in Contemporary Education: World Experience and Ukrainian Perspectives: Library of Education Policy: Monograph]. N. M. Bibik, L. S. Vashchenko, O. I. Lokshyna ta in.; pid zah red. O. V. Ovcharuk. Kyiv. K. I. S., 2004. 112 p. [in Ukrainian].
8. Lukashchuk M. M., Lukashchuk I. M. Rol samoosvitnoi kompetentnosti u formuvanni profesiinnoi identychnosti v protsesi pryrodnychonaukovoї pidhotovky medychnykh sester. [The role of self-education competence in professional identity formation in the natural and scientific training process of nurses] *Collection of scientific works of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences*. 2018. № 3 (14). pp. 346–358 [in Ukrainian].
9. Maslak L. P. Rol i mistse mizhkulturnoi komunikatsii u protsesi formuvannia kulturolohichnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv. [The role and place of intercultural communication in the process of forming the cultural competence of future officers]. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University*. 2009. Vyp. 1. pp. 105–111. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/3958> [in Ukrainian].
10. Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. [On the National Strategy of the Development of Education in Ukraine until 2021. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [in Ukrainian].
11. Savchenko K. Yu. Formuvannia profesiinnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv filolohichnykh spetsialnostei zasobamy modeliuvannia pedahohichnykh sytuatsii. [Formation of professional competence of future teachers of philological specialties by means of modeling pedagogical situations]. dys. ... kand. pед. nauk. 13.00.04. Kryvyi Rig State Pedagogical University. 2012. 293 p. [in Ukrainian].
12. Fedortsova O. H. Formuvannia kulturolohichnoi kompetentnosti maibutnikh inzheneriv enerhetykiv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin. [Formation of cultural competence of future energy engineers in the process of studying humanities]. dys. ... kand. pед. nauk. 13.00.04. Ivan Franko Zhytomyr State University. 2016. 311 p. [in Ukrainian].
13. Khomych L. Zmist kulturolohichnoi paradyhmy rozvytku pedahohichnoi osvity. Kulturolohichna skladova profesiinoho rozvytku pedahoha. [Content of the cultural paradigm of pedagogical education development. The cultural component of the teacher's professional development. Collection of scientific works]. Zbirnyk naukovykh prats. Za red. L. Khomych, L. Sultanovoi, T. Shakhrai. Kyiv– Nizhyn. Vydavets PP Lysenko M. M. 2012. 126 p. [in Ukrainian].